

מבוא: בין שחור-לבן למגוון

אלמוג ססי ומרב שוורץ*

מאז שנת 1960 רק שלושה מהסרטים שצולמו בגוני שחור-לבן זכו בפרס האוסקר. מגמה זו משקפת, בין היתר, את שאיפת התסריטאים לשוות לסרטיהם נופך מציאותי ככל שניתן, שהרי "הצילום בשחור-לבן מרחיק אותם לכאורה מהמציאות". בניגוד לכך, בתקופות עבר דווקא הצילום בשחור-לבן היה זה שזוהה עם ריאליזם.¹ השינוי בעולם הקולנוע מייצג באופן ויזואלי מגמה כללית של העידן המודרני, של מעבר מחשיבה בינארית לחשיבה על רצף. המאמרים בחלקו הראשון של כרך זה מצביעים על כך שגם מושג הסטטוס המשפטי, אשר בעבר נחשב לבינארי, עבר תהליך דומה והמערכת המשפטית מכירה כיום במציאות החברתית של "סטטוס על הרצף". החלק השני של הכרך ממשיך את מורשתו של כתב העת במתן כמה למאמרים הנוגעים למאבקים חברתיים-משפטיים בישראל, הן מנקודת מבט תיאורטית והן מנקודת המבט של "השטח".

חלק ראשון: הסטטוס המשפטי – מעבר מבינאריות לרצף

ההורות הלהט"בית, אשר נוצרת על דרך של הסכם בין ההורה הביולוגי לבין בן-הזוג שאינו ההורה הביולוגי, מחייבת את המשפט בחשיבה מחודשת על סטטוס ההורות, שכן היא חותרת תחת ההמשגה המסורתית, ההטרונורמטיבית, שלפיה המטען הגנטי של הילד מורכב מהמטען הגנטי של שני ההורים. המאמר של צביקה טריגר, "הורות בסיכון כפול: איומים מחוץ ומבית על ההורות הלהט"בית", הפותח את חלקו הראשון של הכרך, מציף את האיום הכפול על הסטטוס של ההורה הלא-ביולוגי בזוגיות הלהט"בית: האיום מצד המדינה, שמערימה קשיים על זוגות להט"בים שמבקשים הכרה בהורה הלא-ביולוגי; ומנגד, האיום שצומח דווקא מן הקהילה הלהט"בית עצמה, ונובע מבקשות של ההורה הביולוגי, בעקבות סכסוך בין בני-הזוג, לכטל את ההכרה בהורה הלא-ביולוגי. לטענתו

* אלמוג ססי, סטודנט למשפטים באוניברסיטת תל אביב, ומרב שוורץ, סטודנטית למשפטים ולכלכלה באוניברסיטת תל אביב הם עורכי כרך יד של כתב העת "מעשי משפט". תודתנו נתונה לפרופ' עמרי ירלין, העורך הראשי של כתב העת, לגב' נירית פוטרמן, רכות כתבי העת, ולגב' לאה קסה, הרכות האדמיניסטרטיבית, על הליווי הצמוד והשוטף בעבודה על הכרך. לסיום, נבקש להכיר תודה מיוחדת לחברות ולחברי מערכת כרך יד, על עבודתם המסורה והיסודית שהיוותה חלק אינטגרלי ביותר מהתוצר המונח לפניכם.

1 אורי קליין "האם הקולנוע עומד להפוך את המציאות בחזרה לשחור-לבן?" הארץ (6.2.2019).

של טריג'ר, בקשות מסוג זה עלולות להיתפס כהודאה בכך שגם להט"בים רואים בהורות לא-גנטית "הורות סוג ב".

המאמר של דפנה הקר, "מהפכת זמני ההורות השווים בצילולו של כשל שיפוטי בצריכת ידע אמפירי", עוסק במגמה של שופטי משפחה בישראל לזנוח את חזקת הגיל הרך ולאמץ חזקת שוויון בין נשים לגברים בכל הנוגע לזכות שלהם, לאחר הגירושין, לשהות עם ילדיהם. לטענתה, אחת מארבע הנחות המוצא שעליהן מתבססת מגמה זו היא ההנחה של בתי המשפט שאבות ואימהות בישראל מקדישים זמן דומה לילדיהם, וזאת בהסתמכות שגויה על מחקרים אמפיריים. כלומר, מצד אחד, ניתן לטעון שהקר נצמדת לעמדה המסורתית, המבחינה באופן בינארי בין אימהות לאבות. מצד שני, ניתן לטעון שעמדתה היא דווקא של ספקטרום, שכן היא ממליצה לבחון כל מקרה לגופו. במאמר מוצגות ארבע הנחות המוצא שתורמות לאקטיביזם השיפוטי בדיני משמורת ילדים. בהמשך, מקעקע המאמר שלוש מהן ומצביע על חוסר הסבירות של ההנחה הרביעית. סוגיית המשמורת לאחר הגירושין מלמדת על החשיבות של מדיניות משפטית הנשענת על ממצאים אמפיריים, כמו גם על הסכנות הטמונות בניתוח שגוי של מחקרים אמפיריים. סטטוס האזרחות משקף את הקשר החזק ביותר שבין האדם למדינה.² בכך עוסק המאמר "בין ארעיות להשתקעות: ייחודו של סטטוס התושב הארעי במדינת ישראל" מאת נועה דיאמונד. המאמר ממקם את המעמד של התושב הארעי על שני צירים: הראשון הוא ציר רישיונות שהייה השונים שניתנים על פי נוהלי העבודה של רשות האוכלוסין וההגירה במשרד הפנים. בתוך כך מוצגים הקשיים שכרוכים בשהייה ארוכת זמן תחת הסטטוס של תושבות ארעית. הציר השני הוא ציר ה"אחרות" (Otherness) של זרים בחברה. בהקשר זה מתבסס המאמר על גישתה של שרה וילן (Sarah S. Willen), המצביעה על הקשר בין היחס שלו זוכה הזר מן המדינה לבין מידת ה"אחרות" שלו יחסית למדינה. המאמר מדגים כיצד הנכונות של מדינת ישראל להעניק מעמד קבוע לתושב ארעי מבוססת, בין היתר, על מידת ה"אחרות" של אותו אדם. המאמר גם קורא ליצירת מדיניות ברורה בנושא המעבר מתושבות ארעית לתושבות קבע.

המאמר של יעל כהן-רימר, "עריכת דין מודעת עוני: עורכי דין חברתיים, עורכי דין פרטיים, והסיוע המשפטי בישראל", מבקש לשחוק את ההבחנה הבינארית בין עורך דין פרטי לעורך דין ציבורי וטוען שעורכי דין המייצגים לקוחות עניים נמצאים על הרצף שבין השניים. המאמר גם טוען, בהסתמך על ראיונות עם עורכי דין אלה, שיש לבסס פרקטיקה של "עריכת דין מודעת עוני", בדומה לפרקטיקה של "עבודה סוציאלית מודעת עוני" שפיתחה מיכל קרומר-נבו.³

במאמרה "הסדרי העסקה גמישה ככלי לקידום איזון בין עבודה למשפחה בשוק העבודה הישראלי – מנוקשות משפטית להגמשה זוחלת", עוסקת אורלי ארליך בסטטוס של ה"עובר" וקוראת להגמשת הסדרי העסקה בשוק העבודה. לטענת המאמר, מודל

2 פס' 32 לפסק דינה של הנשיאה א' חיות בעע"מ 8277/17 זיור נ' שר הפנים (נבו 21.7.2022).

3 MICHAL KRUMER-NEVO, RADICAL HOPE: POVERTY-AWARE PRACTICE FOR SOCIAL WORK (2020)

ההעסקה המקובל במדינות מערביות רבות, ביניהן ישראל, משקף עדיין הנחה שגבר עובד מסוגל להשקיע את כל זמנו ומרצו בעבודתו, וזאת על אף השינויים הדרמטיים שנוצרו במערכת היחסים הזוגית והמעבר ליחסים שוויוניים יותר. המאמר מצביע על כך שבשנים האחרונות ניתן להבחין בניצנים של שינוי ותהליך של "הגמשה זוחלת" בעיקר במגזר הציבורי, וקורא להרחיב הגמשה זו גם לסקטורים אחרים. כך למשל, המאמר קורא לערוך חוק שעות עבודה ומנוחה, התשי"א-1951, באופן שיאפשר "בנק שעות" שבועי חלף זה היומי, וליצירת מסגרת משפטית המקדמת הסדרי העסקה גמישה בהתאם למודל הבריטי המפורט במאמר.

במסגרת התיקון לחוק המידע הפלילי ותקנות השבים, התשע"ט-2019, החליט המחוקק לצמצם את הנגישות לנתונים על עברו הפלילי של אדם, תוך מתן דגש לחשיבות שיקום העבריינים ויכולתם להשתלב שוב בחברה. בכך משתקפת שאיפה עקרונית ליצור חיץ בין הסטטוס של אדם כ"בעל עבר פלילי" לבין החשיפה של סטטוס זה בפני החברה. עם זאת, חיץ זה איננו אטום, משום שבתיקון נעדרת התייחסות לפרסום במאגרי החיפוש המשפטיים. אל תוך ואקום משפטי זה מבקש לצלול מאמרה של דנה יפה, "הצעה לסדר: פרסום שמות בהחלטות שיפוטיות בהליך הפלילי במרחב הסייבר", הקורא לשינוי המדיניות הנוהגת לגבי אופן פרסום ההחלטות, בעיקר בתחום המשפט הפלילי, ומציע הסדר אי-בינארי, שתלוי בארבעה רצפים: רצף הזמן, הרצף של חומרת המעשה, מידת השיקום, ומידת הציבוריות של הצדדים.

חלק שני: כללי

כאמור, חלקו השני של הכרך מוקדש למאמרים שעוסקים במגוון נושאים חברתיים כלליים. עם זאת, נושאו של המאמר הפותח את החלק הכללי מצוי, באופן סימבולי, על הרצף שבין החלק הכללי של הכרך לחלק העוסק בסטטוס. המאמר של אפרת פודם, אסף דרעי ושיר טולדנו, "אם לא תמחק יבוא שוטר: דמותו של השוטר בחברה בראי מגמת תביעות הדיבה מצד שוטרים", מצביע על הפער התפיסתי הנוגע לדמות השוטר: הפער בין תפיסתם של השוטרים את עצמם כמי שמגנים על אזרחים, לבין תפיסתם של אזרחים רבים את דמות השוטר כגורם מאיים. המאמר בוחן מתח זה באמצעות מעקב אחר המגמה הגוברת והולכת של תביעות דיבה שמגישים שוטרים נגד אזרחים אשר ביקרו אותם. המאמר גם מציג את הבעייתיות הנובעת מפער תפיסתי זה ומציע פתרונות לצמצומו, זאת תוך איזון בין שמירה על זכותם של השוטרים לשמם הטוב לבין קיום ביקורת ופיקוח ציבורי בגין פעילות המשטרה.

בית המשפט הקהילתי הוא בית משפט פלילי ששם לו למטרה להפעיל הליכי שיקום וטיפול, שנועדו למנוע מועדות. שמואל מלמד, במאמרו "השופט הקהילתי", מבקש להציג את השוני בין אופן התפקוד של שופט פלילי רגיל לבין זה של שופט המכהן בבית משפט קהילתי. שוני זה משליך על תפקידו ותפקודו של השופט, המשמש כעת כמנהל צוות וכמפקח על ההליך. המאמר בוחן ארבע סוגיות שעשויות לנבוע מן האופן

שבו מתפקד בית משפט קהילתי: הפגיעה הפוטנציאלית בעצמאות השופט, מקצועיות השופט, שאלות אתיות ושאלות הקשורות בפסלות שופט.

בת-חן שלזינגר, במאמרה "מבט חדש על שיעור ההתערבות של בתי המשפט לעניינים מינהליים בהחלטות הרשות: בניית מודל וניתוח דאטה ממאגר מידע משפטי", מאירה אף היא סוגיה הקשורה להתנהלות בתי המשפט. המאמר מבוסס על מחקר שערכה שלזינגר על שיעור ההתערבות של בתי המשפט לעניינים מינהליים בהחלטות של רשויות המדינה. בניגוד להשערת המחקר, נמצא כי שיעור ההתערבות בישראל נמוך מהשיעור הנהוג בעולם.

המאמר של **אהרן גרבר**, "הצדק צריך להיראות", פומביות הדיון והפיילוט לשידורים חיים מבית המשפט העליון", נכתב בעקבות פיילוט תקדימי, שנוסח לראשונה בתקופת מגפת הקורונה, שמטרתו הייתה לאפשר צילום ושידור ישיר של דיונים מבית המשפט העליון. הפיילוט הוצג כמימוש של עקרון פומביות הדיון בעידן המודרני וכצעד נוסף של שקיפות ושיתוף הציבור. המאמר סוקר את הרקע ואת הנסיבות שהובילו לפתיחת בית המשפט לשידורים בעת הזאת, ואת ההצדקה הנורמטיבית לכך. בהמשך, המאמר מציג את הצעדים הדרושים להרחבה של השידורים לכל בתי המשפט, וכן דן ברצינונים העומדים מאחורי קריאה זו.

הכרך נחתם במאמרם של **עידית צימרמן**, **עומר רוזנוקס** ו**יובל טוכמן**, "שלילת פיצויי פיטורים במשפט הישראלי – קריאה לשינוי הדין", המנתח את ההסדר החוקי של פיצויי פיטורים. הגם שמדובר בזכות קוגנטית, חוק פיצויי פיטורים קובע הוראות המאפשרות לבית הדין לעבודה, בנסיבות מסוימות, לשלול או להפחית את פיצויי הפיטורים. המאמר מצביע על כך שאף שהחוק מייחד את כוח השליטה או ההפחתה לבית הדין לעבודה, בפועל מכיר בית הדין לעבודה בסמכות של מעסיקים לשלול או להפחית פיצויי פיטורים כסעד עצמי. כתוצאה מכך, במקום שבית הדין יפקח על שלילת הפיצויים מלכתחילה, הפיקוח נעשה בדיעבד ורק במקרים שבהם עותרים העובדים לבית הדין.

אנו מאחלים לכן ולכם קריאה מהנה, מלמדת ומעשירה.